8.10.2021

Eduskunnan sivistys- ja tiedejaosto
kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi
puh. 09 432 2053

SUOMEN AMMATTIKOULUTUKSEN JOHTAJAT RY:N LAUSUNTO

Asia: HE 146/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Teema: Ammatillinen koulutus, lukiokoulutus (29.20.)
https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HE+146/2021

Suomen Ammattikoulutuksen Johtajat SAJO ry kiittää eduskunnan sivistys- ja tiedejaostoa mahdollisuudesta antaa lausunto ja osallistua kuulemistilaisuuteen hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi ammatillisen ja lukiokoulutuksen osalta vuodelle 2022.

1. Ammatillisen koulutuksen näkymät talousarvioesityksen valossa

a. Yleisesti

Vuonna 2018 tehdyn ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöuudistuksen periaatteet osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys, joustavuus ja työelämälähtöisyys tukevat hyvin TA 2022 tavoitteita.

Tarkasti kohdennettujen erillisrahoitusten sijasta **tulee varmistaa, että asetetut tavoitteet ovat kirkkaat ja kokonaisrahoitus on riittävä.** Tämä mahdollistaa oppilaitosten erilaisten asiakaslähtöisten profiilien kehittymisen kysyntälähtöisesti, huomioiden koulutuksen järjestäjien ja alueiden hyvin erilaiset tilanteet. Ammatillisen koulutuksen vaikuttavuutta korostavaan sekä kymmeniin eri taustamuuttujiin perustuvaan rahoitusmalliin tulee luottaa.

Oppivelvollisuusuudistuksen aiheuttamat kustannukset kohdistuvat hyvin laajasti eri toimintoihin. **Rahoitus on riittämätön ja eikä tue toimeenpanoa.** Lausunnon liitteenä tiivistelmä ammatillisen koulutuksen johdon näkemyksiä oppivelvollisuusuudistuksesta.

Uudet oppivelvollisuuden laajenemisen ja jatkuvan oppimisen uudistuksen painopisteet ja niiden rahoitus ei saa jakaa kenttää. **Ammatillisen koulutuksen säilyttäminen ja uudistaminen monimuotoisena kokonaisuutena ilman raja-aitoja ja turhaa kilpailuasetelmaa sekä vastakkainasettelua on jatkossakin ensiarvoisen tärkeää.**

Oppivelvollisuusuudistus ja jatkuvan oppimisen uudistus edellyttävät kumpikin onnistuakseen uusia toimintamalleja ja toimivia järjestelmiä. Kun uudistuksia ja niiden toimeenpanoa suunnitellaan, **tulisi varmistaa riittävästi aikaa ja tukea** sekä edelleen huomioida koronan aiheuttamat paineet oppilaitoksissa.

Erityinen huolenaihe on säätelyn ja hallinnollisen työn lisääntyminen. Tämä näkyy kaikkien oppilaitosyhteisössä toimivien työssä ja on pois opiskelija- ja asiakastyöstä. **Päätöksiä on tehty pohtimatta niiden vaikutuksia arkeen.** Kaikki raportoitavat tiedot pitäisi olla ennakolta tiedossa ja varmistaa, että pyydetyt tiedot on mahdollista kerätä ja tietoja myös hyödynnetään.

b. Koulutuspaikkojen riittävyys ja opettajien riittävyys

Opettajien saatavuudessa **erityisesti teknologia-aloilla on suura ongelmia**. Opiskelijoiden sisäänottoja on jouduttu pienentämään ja koulutuksen laatu on kärsinyt vallitsevasta tilanteesta johtuen. Teknologia-alalla kaivataan lisääntyvästi uutta työvoimaa ja voimakkaasti uudistuva toimintaympäristö edellyttää henkilöstöltä jatkuvaa osaamisen kehittämistä.

Koronan vaikutukset hakijamäärien ja opiskelijamäärien kasvuun on ollut selvästi huomattavissa. Uusien opiskelijoiden sisäänottoa ei ole Vipusen tietojen pohjalta tänä vuonna vielä supistettu, vaikka OKM:n laatiman arvion mukaan koulutuksen järjestäjien **opiskelijavuosimäärä on ylittymässä 10 930** varsinaisen suoritepäätöksen (rahoituksen) mukaisesta tavoitteellisesta opiskelijavuosimäärästä. Toisen lisäsuoritepäätöksen haku on käynnissä parhaillaan ja tavoitteellisia opiskelijavuosia on jaossa 2 243. Tämä tarkoittaa, että **8687 opiskelijavuotta tullaan vuonna 2021 toteuttamaan ilman rahoitusta**.

Oppivelvollisuusuudistuksen myötä on voitu varmistaa kaikkien peruskoulun päättävien sijoittuminen toiselle asteelle. Tämä on kuitenkin aiheuttanut sen, että vanhempia, myös ilman toisen asteen tutkintoa olevia hakijoita, on jäänyt koulutuksen ulkopuolelle. Koulutustason nostamisen ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta tulisikin pohtia keinoja, **miten ilman tutkintoa olevat nuoret aikuiset varmistetaan myös koulutuksen piiriin**.

Koulutuspaikkojen kohdentamisella tulisi varmistaa, että jokaiselle löytyisi mahdollisimman soveltuva opiskelupaikka. **Erityisoppilaitosten tavoitteelliset opiskelijavuodet eivät riitä vastaamaan koulutustarpeeseen**. Erityisen tärkeää olisi varmistaa TELMA-koulutukseen riittävästi paikkoja oppivelvollisille, joilla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta jatkaa toisen asteen tutkintokoulutuksessa.

Jos halutaan turvata koulutuksen saatavuus koko maassa, tulee miettiä toiminnallisia ratkaisuja erilaisten **digitaalisten opetus- ja ohjausmenetelmien** toteuttamiseksi sekä synergiaetujen löytämiseksi muiden toimijoiden kanssa. Etenkin haja-asutusalueille ohjauskustannukset (työpaikalla tapahtuva oppiminen, muu ohjaus) on yksilöä/yksikköä kohti kalliimpaa ja ei ole tarkoituksenmukaista perustaa omia kiinteitä toimipaikkoja jokaiseen kuntaan.

Kohdennettujen lisäopiskelijapaikkojen, kuten lähihoitajakoulutus, toimeenpano on haastavaa. Hakijamäärä on monilla alueilla rajallinen, jolloin lisätyt paikat eivät täyty. Toisaalta ajankohtaisena haasteena on sosiaali- ja terveysalan työntekijäpula, jonka vuoksi työpaikalle oppimiseen ei ole helppo löytää lisää paikkoja. On myös haastavaa nostaa määriä väliaikaisesti, jos se edellyttää määräaikaisen henkilöstön rekrytointia ja väliaikaisten tilojen vuokrausta. Osaajapulaa on eri alueilla eri aloilla, tähän **tulisi etsiä ratkaisuja kokonaisopiskelijavuosien puitteissa työelämäyhteistyön ja ennakoinnin tuottaman tiedon pohjalta.**

c. Työmarkkinoiden tarpeet

*”Ammatillisella koulutuksella turvataan osaavan työvoiman saatavuutta, tuetaan työ- ja elinkeinoelämän uudistamista, edistetään työllisyyttä ja yrittäjyyttä sekä parannetaan kansainvälistä kilpailukykyä.” Tämä t*avoite on ammatillisen koulutuksen toimijoiden hyvin sisäistämä ja kannattama.

Työmarkkinoiden tarpeet ovat hyvin moninaisia ja yhä useammin ratkaisut löytyvät vain tiiviissä vuorovaikutuksessa työelämän kanssa, toimintaympäristöä analysoimalla ja ennakointitietoa tuottamalla ja hyödyntämällä. **Työelämän palvelu- ja kehittämistehtävä tulisi palauttaa osaksi ammatillisen koulutuksen tehtävää ja koulutuksen järjestäjien järjestämislupia.**

Jatkuvan oppimisen tarpeisiin vastaaminen vaatii koulutuksen järjestäjiltä joustavuutta ja ketteryyttä sekä osaamista ja kykyä räätälöidä tutkintojen rinnalla monipuolisia osaamispalveluja. Koulutuksen **järjestämislupamenettelyä tulisi keventää sekä luoda jatkuvan oppimisen rahoitukseen kestävämpiä rakenteita**.

Jatkuvan haun ja jatkuvan oppimisen **koulutustarjonnan sirpaleisuus sekä opiskelijoiden taloudellisen tukijärjestelmän vaikeudet haastavat** asiakas- ja työelämälähtöistä ketterää toimintaa. Koulutustarjonta tulisi koota valtakunnallisesti sekä hakijatietojen tilastointi ja seuranta tulisi nopeasti organisoida.

Ammatillisen koulutuksen **yhteiset tutkinnon osat** tuottavat työelämässä tarvittavaa geneeristä osaamista. Tutkintorakenne on kuitenkin erityisesti yhteisten tutkintojen osa-alueiden osalta liian monimutkainen, joka hidastaa ja hankaloittaa tutkintojen suorittamista ja korostuu se aikuiskoulutuksessa. Tämän lisäksi **aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen liittyvän sääntelyn monimutkaistuminen** on aiheuttanut koulutuksen johtajissa suurta huolta.

d. Mahdollisuudet työpaikoilla järjestettävän koulutuksen vahvistamiseen

Työpaikalla järjestettävää koulutusta **tulisi kehittää asiakas- ja työelämälähtöisenä kokonaisuutena.** Koulutussopimusta ja oppisopimusta ei tulisi kehittää erillisinä hallinnollisina prosesseina.

Toimialojen tekemät rajaukset alle 18 vuotiaiden opiskelijoiden työelämässä oppimisesta sekä työelämän korkeat vaatimukset opiskelijoiden lähtötasosta vaikeuttavat ammatillisen koulutuksen toteuttamista. **Tarvitaan valtakunnallista tahtotilaa, linjauksia ja kannusteta, jotta hyvin erilaisin valmiuksin ja urapolkutavoittein opiskelevat opiskelijat pääsisivät opiskelemaan työelämään.**

Ammatillisen koulutuksen tärkein tehtävä on löytää jokaiselle polku työelämään, tämän tavoitteen toteutumisessa **tarvitaan uusia yhteistyömalleja työelämän kanssa**.

2. Lukiokoulutuksen kehittäminen

Talousarviossa on taulukot ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijamääristä. Ammatillisessa koulutuksessa luku kuvaa uusia opiskelijoita ja lukiokoulutuksessa kokonaisopiskelijamäärää. Tämä lukee taulukoissa selvästi, mutta luvut voivat harhauttaa lukijoita. Liian usein ammatillisen koulutuksen tavoitteita ja rahoitusta verrataan lukioon, vaikka **2/3 ammatillisen koulutuksen volyymista muodostuu aikuisten ja työssäkäyvien koulutuksesta ja osaamisen kehittämisestä**.

Ammatillisen koulutuksen suorittaneilla on erilaiset valmiudet jatko-opintoihin kuin ylioppilastutkinnon suorittaneilla, kumpaakin lähtökohtaa tulee arvostaa ei verrata. Onkin hyvä, että ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen väylät jatko-opintoihin on kuvattu talousarviossa omista erilaisista lähtökohdista: *”Ammatillinen koulutus tuottaa yksilöille ammattiosaamista ja geneerisiä taitoja työelämään tai jatko-opintoihin siirtymiseksi sekä osaamisen kehittämiseksi työuran eri vaiheissa.” ja ”Lukiokoulutus tuottaa korkeatasoiset valmiudet jatko-opintoihin sekä yleisiä pohjavalmiuksia työelämään ja elinikäiseen oppimiseen.”*

Lukiokoulutuksen opiskelijoille tulisi tarjota mahdollisuutta suorittaa ammatillisia tutkinnon osia osana lukio-opintoja tai kaksoistutkinto. Mahdollisuus voisi vahvistaa jatko-opintoihin siirtymistä lukion jälkeen varsinkin alueilla, joilla lukiokoulutukseen siirtyy perusasteelta keskimääräistä suurempi osuus.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden suorittamat kaksoistutkinnot ovat olleet suosittuja. **Viidennen pakollisen kirjoitettavan aineen neljän sijasta voi merkittävästi laskea väylän suosiota ja suorittajien määrää.** Yksi aineista tulisi voida korvata ammatillisen tutkinnon osan suorittamisella. Sama mahdollisuus tulisi tarjota myös lukiolaisille.

3. Toimenpiteet oppilas- ja opiskelijahuollon vahvistamiseksi

Hyvinvointialueiden muodostuessa **tulee varmistaa, että palvelujen saatavuus ja laatu ei heikkene**. Palvelut tulee säilyä lähellä ja moniammatillinen yhteistyö arjessa tulee varmistaa. Erityisesti huolta kannetaan siitä, että opiskeluhuollon toimijoille jää aikaa yhteisölliseen ennalta ehkäisevään työhön. Uudistuksen mahdollisuutena nähdään, että opiskeluhuolto ja opiskeluterveydenhuolto organisoituisivat samalle vastuualueelle. Se tiivistäisi yhteistyötä.

Nykyisten palveluiden rinnalle kaivataan uusia sosiaali- ja terveyspalveluita, minne voimme esim. ohjata opiskelijan suorittamaan oppivelvollisuuttaan, kun hän esim. aiheuttaa itselleen ja mahdollisesti myös muille turvallisuusriskin oppilaitoksen oppimisympäristössä. Näitä on esimerkiksi tilanteet, joissa opiskelijan huumetestin tulos on positiivinen.

Henkilöstömitoitukset eivät auta henkilöstön saatavuusongelmiin. Tällä hetkellä on esim. Espoossa useita täyttämättömiä psykologien paikkoja. Tarkat henkilöstömitoitukset ovat myös haastavat siinä mielessä, että 149 koulutuksen järjestäjän opiskelijaprofiili on täysin erilainen ja **riittävää ohjausta ja tukea tulee suunnitella ja toteuttaa moniammatillisessa yhteistyössä tilanne huomioiden**. Kaikkien oppimisympäristön toimijoita tulee arvostaa.

4. Miten vähennetään koronaepidemian haittavaikutuksia ja oppimisvajetta?

Ammatillisen koulutuksen järjestäjiä on 149, osa järjestäjistä on suuria ja monialaisia ja osa pieniä ja yksialaisia. **Koronaepidemia on vaikuttanut hyvin eri tavoin alueellisesti, alakohtaisesti sekä yhteisö- että yksilötasolla.**

Liian tarkkaan kohdennetut erillisrahoitukset ja toimenpiteet eivät ole tarkoituksenmukaisia. **Tärkeää olisi varmistaa perusrahoituksen riittävyys**, jotta koulutuksen järjestäjillä olisi mahdollisuus kohdistaa resurssia ja suunnitella toimia oman toimintaympäristönsä ja tilanteensa kannalta mahdollisimman vaikuttavasti.

Opintoaikojen pitkittyminen on koulutuksen johtajien arvion mukaan yksi yleisimmistä koronaepidemian haittavaikutuksista. Tämä näkyy opiskelijamäärien ja opiskelijavuosien kasvuna sekä suoritettujen tutkintojen määrän laskuna. Koronan haittavaikutuksia voitaisiin vähentää **kohdistamalla toisella lisäsuoritepäätöksellä suunniteltua enemmän opiskelijavuosia järjestäjille, joiden opiskelijamäärä on kasvanut koronaepidemian johdosta**.

Oppimis- ja hyvinvointivajeen rinnalla tulisi vahvemmin nostaa esille myös se, mitä koronaepidemian aikana opittiin. Positiivisia muutoksia on ollut **oppimis- ja työympäristöjen monimuotoistuminen** sekä digitaalisuuden lisääntyminen ja osaamisen kehittyminen. Poikkeusaikana on uusin keinoin pyritty pitämään kaikki mukana, joten opiskelijoiden yksilöllinen ohjaaminen ja rinnalla kulkeminen eli **valmentava työote on selvästi vahvistunu**t.

Tampereella 8.10.2021

Maija Aaltola
puheenjohtaja, Suomen Ammattikoulutuksen johtajat SAJO ry
rehtori, Omnia
maija.aaltola@omnia.fi

LIITE: Kooste ammatillisen koulutuksen johtajien näkemyksistä oppivelvollisuusuudistuksesta

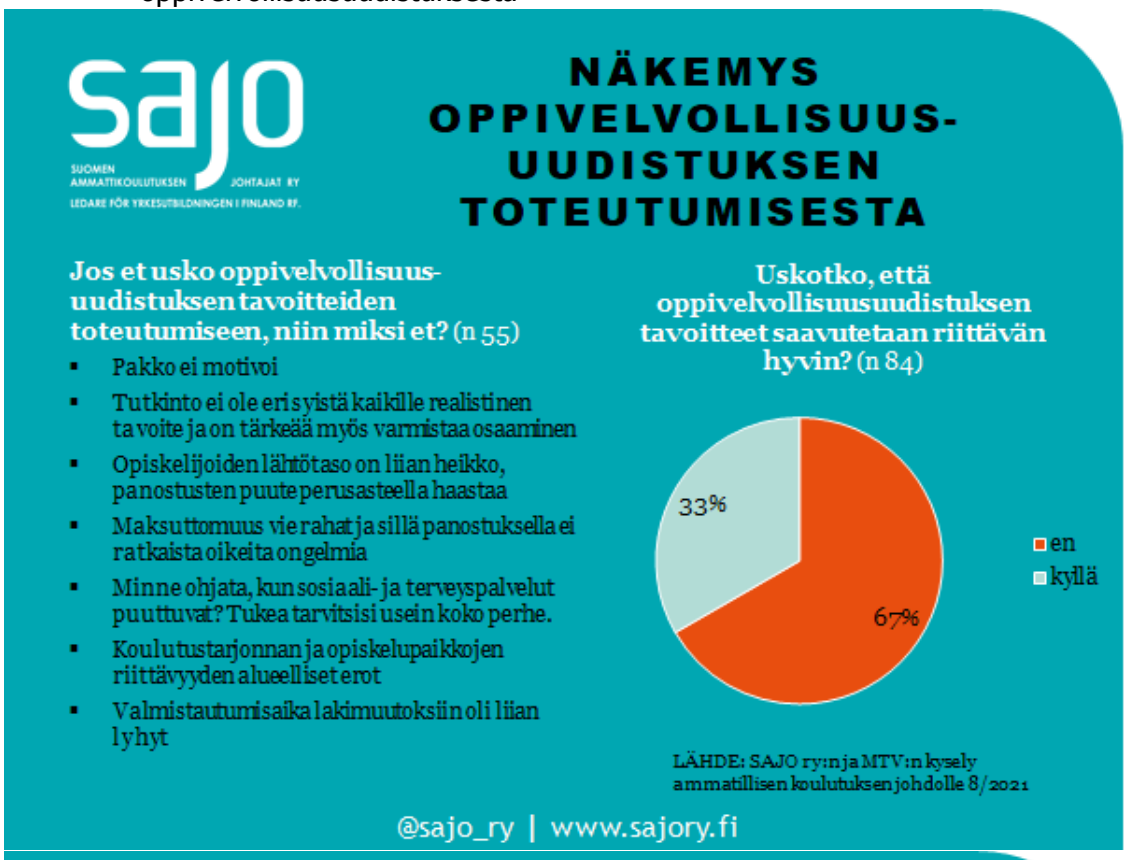

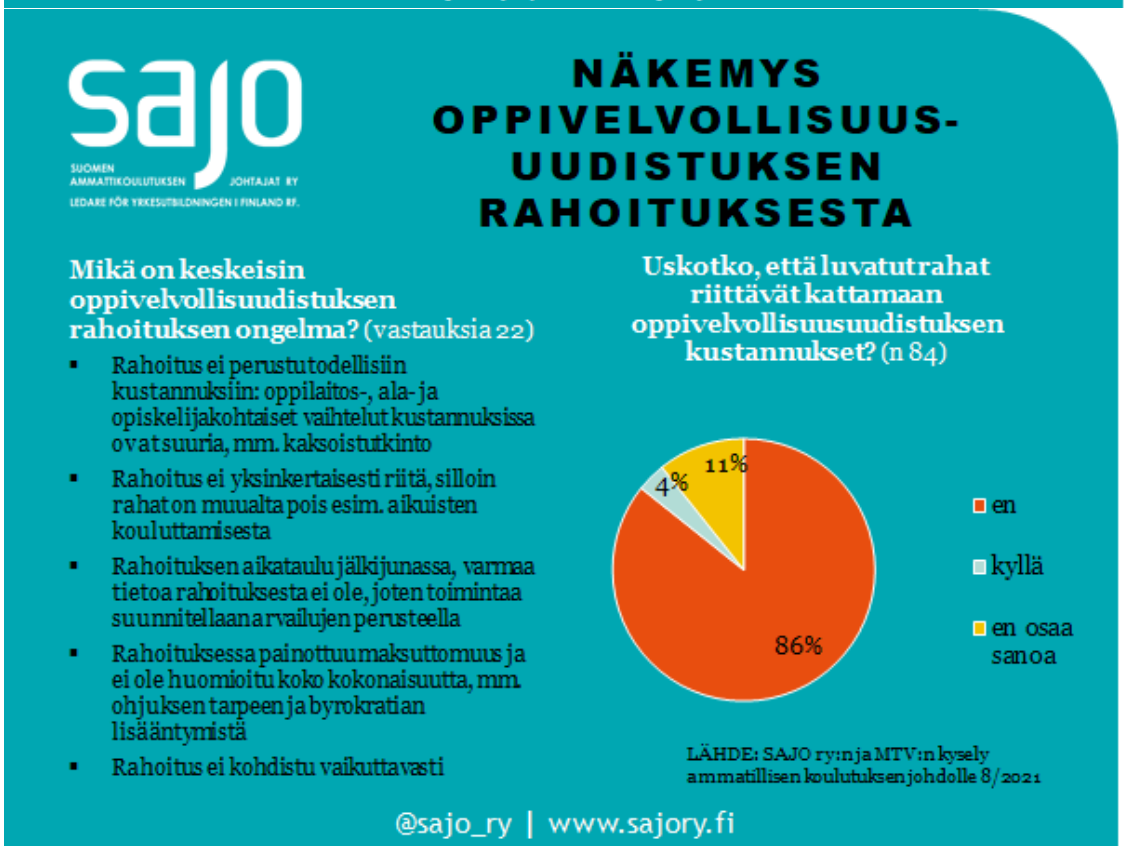

Suomen Ammattikoulutuksen Johtajat SAJO ry
Ledare för Yrkesutbildningen i Finland rf.

Mustanlahdenkatu 3-7 E, 33210 Tampere | www.sajory.fi | sajory@sajory.fi